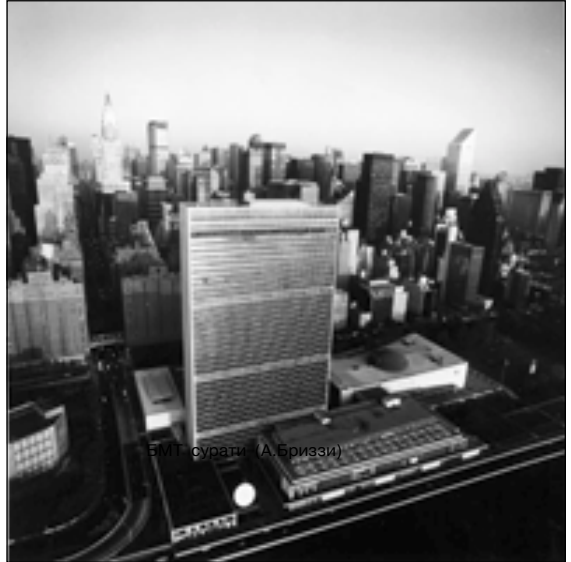

Кўпчилигимиз, албатта, Бирлашган Миллатлар Ташиқлотининг тинчликни барқарор этиши ёки инсонпарварлик ёрдами кўрсатиши билан боғлиқ фаолияти борасида эшитганмиз. Бироқ унинг ҳаётимизга бевосита таъсир кўрсатаётган бошқа кўплаб фаолиятлари тўғрисида замондошларимиз ҳар доим ҳам батафсил маълумотга эга бўлолмайдилар.

Мазкур китобчада Бирлашган Миллатлар Ташиқлоти ўз фаолияти билан бутун жаҳон халқлари ҳаёт тарзини яхшилашга қандай ёрдамлашаётгани ҳақида ҳикоя қилиш билан бирга бу ташкилотнинг қачон ташкил этилгани ва қандай ишлар билан шуғулланаётгани борасида қисқача маълумот берилади.

Бирлашган Миллатлар Ташиқлоти бутун инсоният дуч келаётган му-

БМТ сурати (А.Брицци)

БМТ сурати

аммолар ҳал этиладиган марказдир. Мазкур фаолият Бирлашган Миллатлар Ташиқлоти тизимини ташкил этувчи 30 дан ортиқ ташкилотнинг ҳамкорликдаги савб-ҳаракатлари натижаси ўлароқ амалга оширилади. Бирлашган Миллатлар Ташиқлоти ва унинг тизимидаги ташкилотлар инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, атроф муҳитни муҳофаза этиш, турли хавфли касалликларга қарши курашиш, тараққиётни барқарор этишига ёрдамлашиш ва қашшоқликка қарши курашиш борасида кундан кун фаолроқ иш олиб бормоқда. Бирлашган Миллатлар Ташиқлоти муассасалари ҳаво ва денгиз орқали хавфсиз ва самарали алоқаларни йўлга қўйиш норма ва қондаларини ишлаб чиқади, телекоммуникацияларни тақомиллаштириш ва талабгорлар ҳожатини қондириш-

Бирлашган Миллатлар Ташиқлоти-нинг глобал муаммоларни халқаро ҳамкорликда ҳал этиш учун 188 мамлакат вакиллари тўпланадиган Нью-Йоркдаги Марказий қароргоҳи.

га кўмаклашади, интеллектуал мулк ҳуқуқига ҳурмат-эътибор билан ёндошиши ва радиотўлқинларни тарқатишни тартибга солишига ёрдамлашади. Шунингдек, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти гиёҳвандлик моддаларининг ноқонуний айланиши ва терроризмга қарши кураш халқаро компаниясининг ҳам ташаббускоридир. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва унинг муассасалари дунёнинг барча минтақаларида фаолият кўрсатиб қочоқларга ёрдам қўлини чўзади ва Миналардан тозалаш дастурини амалга оширади, ичимлик сувларининг сифатини яхшилашга ёрдамлашади ва озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини кенгайтиради, ривожланаётган мамлакатларга қарз беради ва молиявий бозорларни барқарорлаштиришига кўмаклашади.

БИРЛАШГАН МИЛЛАТЛАР ТАШКИЛОТИ ҚАНДАЙ ФАОЛИЯТ КЎРСАТАДИ

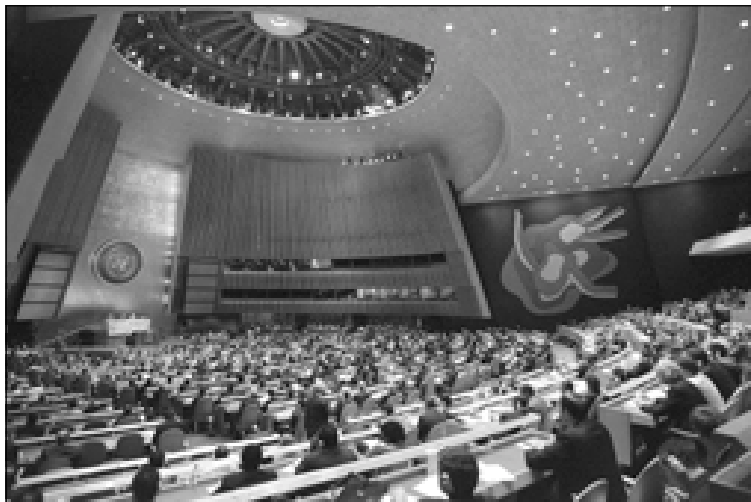
1

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти 1945 йил 24 октябрда, халқаро ҳамкорликни ривожлантириш ва ялпи хавфсизликни мустаҳкамлаш туфайли тинчликни барқарор этиш журъати билан тўлиб-тошган 51 мамлакат томонидан ташкил этилди. Бугунги кунда 185 мамлакат, яъни дунёнинг қарийб барча мамлакатлари Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг аъзоларидир.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг аъзоси бўлган давлат халқаро муносабатларнинг асосий тамойиллари акс этган, халқаро шартномалардан иборат бўлган Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Низомида баён этилган мажбуриятларни қабул этади. Низомга биноан, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тўртта асосий мақсадга амал қилади: халқаро тинчлик ва хавфсизликни таъминлашга кўмаклашиш, миллатлар ўртасида дўстона алоқаларни ривожлантириш, халқаро муаммоларни ҳал этишда ва инсон ҳуқуқларини ҳурматлашни рағбатлантиришда, халқаро ҳамкорликни барқарор этиш ҳамда ушбу умумий мақсадларга эришишда миллатлар саъй-ҳаракатлари, келишувлари учун марказий ролни ўйнаш.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти аъзолари — мустақил давлатлардир. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти бутунжаҳон ҳукумати эмас ва у қонунлар қабул қилмайди. Бироқ халқаро можароларни бартараф этишга ва бизнинг барчамизга дахлдор бўлган масалаларни ҳал этиш сиёсатини ишлаб чиқишга ёрдам бера оладиган маблағларга эга бўлади. Бирлашган Миллатлар Ташкилотига барча катта-кичик, бой ва камбағал, турли сиёсий қарашлар ва ижтимоий тизимдаги давлатлар аъзо бўлиб, улар овоз бериш ва овоз беришда иштирок этиш ҳуқуқига эга.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотида олти та бош орган мавжуд. Улардан бештаси — Бош ассамблея, Хавфсизлик Кенгаши, Иқтисодий ва Ижтимоий Кенгаш, Васийлик Кенгаши ва Қотибият — Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Нью-Йоркдаги Марказий қароргоҳида, олтинчи орган — Халқаро Суд эса Нидерландиянинг Гаага шаҳрида фаолият кўрсатади.

БМТ сурати

*Бош Ассамблея
сессияси.*

Бош Ассамблея

Бош Ассамблея - ўзига хос бутунжаҳон парламентининг инсониятнинг энг долзарб муаммолари кўриб чиқиладиган мажлисларида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти аъзоси бўлган барча мамлакатлар вакиллари қатнашади. Ҳар бир аъзо-мамлакат бир овозга эга. Халқаро тинчлик ва хавфсизликни муайян даражада сақлаб қолиш тавсиялари янги аъзоларни қабул қилиш ёки Бирлашган Миллатлар Ташкилоти бюджетини тасдиқлаш, шу жумладан, тинчликни сақлаш операцияларига маблағ ажратиш сингари муҳим масалалар кўпчилик, аниқроғи, учдан икки қисм овоз билан қабул этилади.

Бошқа масалалар бўйича қарорлар, одатдагидек, кўпчилик овоз билан қабул этилаверади. Кейинги йилларда Ассамблея қарорлари расмий овоз бериш йўли билан эмас, балки, консенсус асосида қабул этилиши учун махсус савб-ҳаракатлар олиб борилмоқда. 1999/2000 йилги сессияларда ядровий қуролсизланиш, тараққиёт, атроф муҳитни муҳофаза этиш ва янгича демократияни мустаҳкамлаш сингари кун тартибидаги турлитуман 173 масала кўриб чиқиши керак эди. Ўз қарорлари гоят муҳим аҳамиятга эга бўлса ҳам, улар жаҳон жамоатчилиги фикрларини ифодаласа ва халқаро жамоатчиликнинг ахлоқий талаби ҳисобланса ҳам Ассамблея ўз қарорларини мажбуран қабул қилдирмайди.

Ассамблеянинг ҳар йилги навбатдаги сессияси сентябрдан декабрга қадар бўлган муддат давомида ўтказилади. Ассамблея зарурат турилганда ўз ишини қайта чақирилган сессияда давом эттириши ёки жиддий ташвиш туғдирган масалалар бўйича махсус ёки фавқулодда сессиялар ўтказиши мумкин. Ассамблеялар орасидаги муддат давомида унинг ишлари Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг олти бош қўмиталарида, бошқа органларида ва Котибиятда давом этади.

Хавфсизлик Кенгаши

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Низомига мувофиқ халқаро тинчлик ва хавфсизликни барқарор этиш борасида Хавфсизлик Кенгаши бош жавобгарликни зиммасига олади ва у тинчлик хавф остида қолган кеча ёки кундузнинг ҳар қандай дақиқасида чақирилиши мумкин.

Кенгаш 15 аъзодан ташкил топган. Уларнинг бештаси — Хитой, Россия Федерацияси, Бирлашган Қироллик, Америка Қўшма Штатлари ва Франция — доимий аъзолар ҳисобланади. Кенгашнинг қолган ўн аъзоси Бош Ассамблея томонидан икки йил муддатга сайландилар. Кейинги йилларда Бирлашган Миллатлар Ташкилотида Кенгашнинг аъзолар таркибини ўзгартириш, бу тадбир замонавий ва иқтисодий воқеликни янада ёрқинроқ акс эттириши масаласи муҳокама қилинапти.

Кенгашнинг қарорлари, унинг учун тўққиз аъзо овоз берган тақдирдагина қабул қилинган ҳисобланади. Кун тартибидаги масалага Кенгашнинг доимий аъзоларидан бирортаси қарши овоз берса, шунингдек, вето ҳуқуқидан фойдаланса қарор қабул қилинмайди.

Халқаро тинчликка хавф солинганлиги ҳақида кенгашга хабар берилганда бу можаро аввало тинчлик йўли билан бартараф этиш нуқтаи назаридан кўриб чиқилади. Кенгаш, балки бартараф этиш тамойилларини ишлаб чиқади ёки ҳакам вази-фасини ўтайди. Ҳарбий ҳаракатлар бошланиб кетган тақдирда

БМТ сурати

Хавфсизлик Кенгаши Ироқ ядро, кимёвий ва биологик қуролларини йўқ қилиниши-ни кузатиш учун 1991 йили Махсус комиссия (ЮНСКОМ) ташкил этди.

Кенгаш ўт очишни тўхтатиш чораларини кўради. Шунингдек, у томонларни яраштириш ёки бир-бирлари билан жанжаллашаётганларни ажратишга ёрдам берадиган, тинчликни барқарор этувчи миссия юбориши мумкин.

Кенгаш ўзи қабул этган қарорларнинг бажарилишини таъминлаш бўйича тадбирлар қабул қилиши мумкин. У иқтисодий жазо чоралари қўллаши ёки қурооларни етказиб беришга эмбарго қўйиши мумкин. Жуда камдан-кам ҳолларда Кенгаш ўзи қабул қилган қарорни бажариш учун аъзо-мамлакатга биргаликдаги ҳарбий ҳаракатларга қадар бўлган “барча зарур воситаларни” қўллашга ваколат беради.

Шунингдек, Кенгаш Бош котиб лавозимига муайян номзодни ва Бирлашган Миллатлар Ташкилотига янги аъзоларни тавсия этади.

Иқтисодий ва Ижтимоий Кенгаш

Иқтисодий ва Ижтимоий Кенгаш Бош Ассамблеянинг умумий раҳбарлиги остида ҳаракат қилиб Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва унинг тизимидаги муассасалар фаолиятини ижтимоий ва иқтисодий соҳада мувофиқлаштириб туради. Халқаро иқтисодий ва ижтимоий муаммоларни муҳокама этиш ва шу соҳадаги сиёсат борасида тавсиялар ишлаб чиқиш учун бош анжуман ҳисобланган Кенгаш тараққиёт мақсадларида халқаро ҳамкорликни мустаҳкамлашда муҳим роль ўйнайди. Кенгаш иш фаолиятида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва Фуқаролар жамияти ўртасидаги ўша муҳим ҳаётий мулоқотни қўллаб-қувватлаган ҳолда тегишли ноҳукумат ташкилотлари билан маслаҳатлашади.

Кенгаш таркибига Бош Ассамблея томонидан уч йилга сайланадиган 54 нафар аъзо киради. Кенгаш ҳар йили — Нью-Йорк ва Женевада, галма-галдан — ўзининг бир ой муддатга чўзиладиган сессиясини ўтказиши. Сессия давомида муҳим иқтисодий ва ижтимоий масалаларни муҳокама этиш учун министрлар даражасида мажлис, 1998 йилдан эса сессия доирасида инсонпарварлик масалаларини кўриб чиқиш босқичи ўтказилмоқда.

Кенгашнинг ишлари йил мобайнида ўз йиғилишларини мунтазам ўтказиб турадиган ва Кенгашга ҳисобот берадиган ёрдамчи

ташкilotлар томонидан олиб борилади. Масалан, инсон ҳуқуқлари комиссияси дунёнинг барча мамлакатларида инсон ҳуқуқларига қандайриоя этилаётганлигини назорат қилади. Бошқа ташкilotлар ижтимо-

БМТ сурати (Эван Шнайдер)

ий тараққиёт, хотин-қизларнинг аҳволи, жиноятчиликдан огоҳ этиш, гиёҳвандликка қарши кураш ва атроф муҳитни муҳофаза этиш масалалари билан шуғулланадилар. Бешта ҳудудий комиссия иқтисодий тараққиёт ва ўз ҳудудларида иқтисодий муносабатларни ривожлантиришга ёрдам беради.

Васийлик Кенгаши

Васийлик Кенгаши 7 аъзо-мамлакат қўл остидаги 11 васийлик ҳудудида халқаро назоратни таъминлаш, шунингдек, уларнинг ҳукуматлари бу ҳудудларда ўз-ўзини бошқариш ёки мустақилликнинг зарур чора-тадбирларини кўришлари учун халқаро назоратни таъминлаш мақсадида ташкил этилган. 1994 йилга келиб васийлик ҳудудларининг барчаси ўзларини бошқара бошладилар ёки алоҳида давлатга айланиб мустақилликка эришдилар, ёхуд мустақил қўшни давлатлар билан қўшилишди. Энг охири бўлиб бундай тадбирни Қўшма Штатлари қўл остида бўлган Тинч океан ороллари (Палау) васийлик ҳудуди амалга оширди ва 185-аъзо давлат бўлиб қолди.

Ҳозирги пайтда, таркибига Хавфсизлик Кенгашининг беш доимий аъзоси киргани сабабли Васийлик Кенгаши ишлари, асосан, тугалланди, унинг иш тартиби қоидаларига тегишли ўзгартиришлар киритилди, яъни у ўзининг йиғилишларини фақат шарт-шароит тақозо этган ҳоллардагина ўтказадиган бўлди.

БМТ Бош котиби Кофи Аннан Бош Ассамблеяда нутқ сўзламоқда. Бош котиб жаҳонда тинчликни барқарор этишда бош ролни ўйнайди ва у БМТнинг бош маъмурий лавозимидаги шахсдир.

Халқаро Суд

Халқаро Суд — Бутунжаҳон суди сифатида ҳаммага маълум бўлиб, у Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг бош суд органидир. Бош Ассамблея ва Хавфсизлик Кенгаши томонидан сайланган 15 судядан ташкил топган Халқаро Суд давлатлар ўртасидаги можароларни бартараф этиш билан шуғулланади. Давлатларнинг — суд муҳокамасида қатнашишлари ихтиёрийдир, бироқ давлатлар шунга рози бўлсалар, улар Суд қарорига бўйсунушлари шарт. Шунингдек, Бош Ассамблея ва Хавфсизлик Кенгаши илтимослари билан Суд консултив хулосалар чиқариш ишлари билан ҳам шуғулланади.

Котибият

Котибият Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош Ассамблеяси, Хавфсизлик Кенгаши ва бошқа ташкилотлари кўрсатмаларига мувофиқ тезкор ва маъмурий ишларни амалга оширади. Уни умумий маъмурий раҳбарликни олиб борадиган Бош котиб бошқаради.

Ҳозирги вақтда Котибият қарийб дунёнинг 160 мамлакатидан бўлган 8900 киши ишлайдиган етти депортамент ва турли бошқармалардан ташкил топган. Бундан ташқари Нью-Йорк, Женева, Вена ва Найробида Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг бўлимлари мавжуд.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Тизими

Халқаро валюта фонди, Жаҳон банки ва “ихтисослаштирилган муассасалар” деб аталадиган ўн иккита бошқа мустақил ташкилот (уларнинг рўйхати 34-бетда берилган) ҳамкорлик ҳақидаги тегишли битимга биноан Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан доимий алоқада. Бу барча муассасалар, шу жумладан Бутунжаҳон Соғлиқни сақлаш ташкилоти ва Халқаро фуқаролар авиацияси ташкилоти ҳам мустақил бўлиб, ҳукуматлараро келишувга биноан ташкил этилган. Улар зиммаларига иқтисодий, ижтимоий ва маданий соҳаларда, шунингдек, маориф, соғлиқни сақлаш ва бошқа жабҳаларда кенг кўламдаги халқаро функциялар юклатилган. Уларнинг, масалан, Халқаро Меҳнат ташкилоти ва Бутунжаҳон почта уюшмаси каби баъзиларининг ёши Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ёшидан ҳам каттадир.

Бундан ташқари Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Қочоқларнинг ишлари бўйича Олий комиссар Бошқармаси, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тараққиёт дастури, ёки Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Болалар жамғармаси (ЮНИСЕФ) каби БМТнинг қатор Бошқармалари, Дастур ва Жамғармалари жаҳоннинг барча регионларида иқтисодий ва ижтимоий шарт-шароитларни яхшилаш билан шуғуланмоқда. Бу ташкилотлар Бош Ассамблея ёки Иқтисодий ва Ижтимоий Кенгаш олдида ҳисобот беради.

Бу ташкилотлар барчасининг ўз бошқарув органлари, бюджети ва котибияти бор. Улар Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан ягона оилани ёки Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тизимини ташкил этади. Бу ташкилотлар умумий ва яна ҳам мувофиқлаштирилган саъй-ҳаракатлар билан БМТнинг кўпқиррали ҳаракат дастурини амалга оширади.

БМТ ТИНЧЛИКНИ БАРҚАРОР ЭТИШ УЧУН НИМАЛАР ҚИЛАДИ

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг энг бош вазифаларидан бири — бутун дунёда тинчликни барқарор этишдир. Низомга биноан аъзо-мамлакатлар ўзларининг халқаро келишмовчиликларини тинч йўл билан ҳал этади, қуролли кучларни бошқа давлатларга нисбатан қўлламайдилар, уларга таҳдид солмайдилар.

Кўп йиллар мобайнида халқаро кризисларни бартараф этиш ва пайдо бўлган можароларни ҳал қилишга ёрдам беришда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти муҳим рол ўйнади. У тинчликни ўрнатиш, тинчликни сақлаб қолиш ва инсонпарварлик ёрдами кўрсатиш борасида кўплаб операциялар туркумини амалга оширди. Шунингдек у бирмунча жиддий тус олган можароларни ҳам бартараф этишга муваффақ бўлди. Можаролар келиб чиққан ҳолларда у зўравонликнинг туб илдизларини қирқиш ва мустаҳкам тинчлик учун асослар яратишга йўналтирилган ва координациялаштирилган янада қатъий чоратадбирлар қабул қилади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти бу борада диққатга сазовор натижаларни қўлга киритди. Масалан, 1962 йилги Кабриб кризисини, 1973 йилги Яқин Шарқ жанжалидаги кескин-

2

БМТ сурати

*Бугун - 1962
йилда Хавф-
сизлик
Кенгашида
Куба ракета
кризиси
муҳокама
этилганидаги
каби, Бирлаш-
ган Миллатлар
Ташкилоти
баҳсларнинг
тинчлик йўли
билан ҳал
этилиши учун
барча восита-
ларни таъмин-
лайди.*

ликни бартараф этишга муваффақ бўлди. 1988 йили Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тинч йўл билан ҳал этиш борасидаги саъй-ҳаракатлари Эрон-Ироқ урушини бартараф этиш имконини берди, ундан кейинги йили Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ташаббуси билан ўтказилган музокаралар туфайли совет қўшинлари Афғонистондан олиб чиқилди. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти 90-йилларда Қувайт мустақиллигини тиклашга ёрдам берди, Камбоджа, Салвадор, Гватемала ва Мозамбикда фуқаролар урушини тўхтатишда, Гаити ва Сьерра-Леонда демократия асосида сайланган ҳукуматни тиклашда катта рол ўйнади, шунингдек, қатор бошқа мамлакатлардаги келишмовчиликларни бартараф этди ва ҳал қилди.

Қуролсизланиш

Қурол-яроғлар тарқалишига чек қўйиш, шунингдек, ялпи қирғин қуролларининг қисқартирилиши, пировардида, уларнинг барча захиралари йўқотилишига эришиш энг муҳим вазифалардан биридир. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти қуролсизланиш бўйича музокаралар ўтказиш, шу соҳада тавсиялар ишлаб чиқиш ва тадқиқотлар ташаббускори бўлиш учун доимий форум вазифасини ўтайди. У қуролсизланиш бўйича Конференция ва бошқа халқаро ташкилотлар доирасида олиб бориладиган кўпқиррали музокараларни қўллаб-қувватлайди. Бу музокаралар натижасида Ядро қуролини тарқатмаслик ҳақидаги кенг қамровли шартнома (1996 й.) ва ядро қуролдан холи зона тўғрисидаги шартнома каби халқаро келишувлар рўёбга чиқди.

Шунингдек, бундан бошқа кимёвий (1992 йил) ва бектериологик (1972) қуролларнинг захираларини тайёрлаш, ишлаб чиқиш ва тўплашни таъқиқловчи, денгиз ва океанлар тубига (1971 йил) ва космик фазога (1967 йил) ядро қуролини жойлаштиришни таъқиқловчи шартномалар, шу сингари яна бошқа турдаги қуролларни таъқиқловчи ёки чегараловчи

шартномалар тузилган эди. 1977 йилда ер усти миналаридан фойдаланишни таъқиқловчи конвенцияга 100 дан ортиқ давлат имзо чекди. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти мана шу конвенцияга ва вайрон қилувчи турдаги қурооллардан фойдаланишни таъқиқловчи бошқа халқаро шартномаларга барча давлатларни қўшилишга чақирди. БМТ шунингдек, ўқ отар ва енгил қурооллар устидан назоратни кучайтиришнинг ҳам тарафдоридир. Бош Ассамблея қарорига биноан халқаро конференция ўқотиш қуроолари билан ноқонуний савдо қилиш бўйича масалани 2001 йилда кўриб чиқади.

Венада жойлашган атом энергияси бўйича халқаро агентлик, кафолатлар борасидаги битимлар тизими асосида фаолият кўрсатиб, тинчлик мақсадларида фойдаланиш учун мўлжалланган атом ашёлари ва жиҳозларидан ҳарбий мақсадларда фойдаланилмаслигини таъминлашга жавоб беради. Гаагада жойлашган Кимёвий қуроолларни таъқиқлаш бўйича ташкилот жаҳоннинг барча мамлакатлари кимёвий объектлари ҳақида маълумот йиғиш билан шуғулланади ва кимёвий қурооллар бўйича Конвенцияга амал қилиш учун назоратни таъминлаш мақсадида доимий кузатув олиб боради.

Тинчликни барқарор этиш

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ўзининг тинчлик ўрнатиш фаолияти доирасида дипломатик механизмлардан фойдаланган ҳолда қарама-қарши бўлиб қолган томонларнинг ярашишларига ёрдам беради. Хавфсизлик Кенгаши халқаро тинчлик ва хавфсизлик борасидаги ўз саъй-ҳаракатлари доирасида можарони бартараф этиш ва тинчлик ўрнатиш ёки уни, масалан, музокаралар ёхуд Халқаро Суд ёрдамида барқарор этиш йўлларини тавсия қилиши мумкин.

Тинчликни барқарор этиш ишида Бош котиб муҳим рол ўйнайди. У Хавфсизлик Кенгаши эътиборига ўз фикри бўйича халқаро тинчлик ва хавфсизликка таҳдид солаётган ҳар қандай муаммони ҳавола этиши мумкин. Бош котиб “беминнат хизмат” дан, воситачилик функциясидан фойдаланиши ёки саҳна ортида бевосита ўзи ёки махсус вакил орқали “тинч дипломатия” билан иш олиб бориши керак. Бош котиб, шунингдек, ҳолат кесинлашгунига қадар жанжалнинг олдини олиш

учун “огоҳлантирувчи дипломатия” механизидан ҳам фойдаланиши мумкин. Бундан ташқари фактларни аниқлаш, худудий доирада шуғулланаётган тинчлик ўрнатувчиларни қўллаб-қувватлаш, мамлакатларда — томонларга ишончни мустаҳкамлашга ёрдам кўрсатадиган Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг сиёсий бўлимларини очиш учун миссия жўнатиши мумкин.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти сайловларни ўтказишда ёрдам берган 80 аъзо-мамлакатнинг биттаси бўлган - Намибияда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти кузатувида ўтган сайловлар мустақилликка эришишга олиб келди.

БМТ сурати (М.Грант)

Тинч қурилиш

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг фаолияти — жабр-зулмининг туб сабабларини имкон қадар кўпроқ бартараф этишга қаратилгандир.

Шунинг учун ҳам тинч қурилишнинг энг муҳим унсурларидан бири — тараққиёт учун ёрдамни аямасликдир. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тизимнинг бошқа ташкилотлари билан ҳамкорликда ва давлатлар орасидаги донор мамлакатлар ҳамда ноҳукумат ташкилотлари иштирокида бутун жамиятнинг бахт-саодати учун, қонун-қоидалар устуворлигини барқарор этиш учун можаролар оқибатларини бошдан кечираётган мамлакатларда сайловлар ўтказиш ва инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишга йўналтирилган, бошқаришни такомиллаштиришни қўллаб-қувватлайдиган ёрдам кўрсатади. Айни пайтда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти бу мамлакатларга можаролар оқибатида издан чиққан маъмурий тизимни, соғлиқни сақлаш, халқ таълими ва ижтимоий инфраструктуранинг бошқа унсурларини тиклашга ёрдам беради.

Мазкур фаолиятнинг 1989 йилда Намибияда сайловларнинг ўтказилишини, Мозамбикда миналардан тозалаш дастурини ва Гаитида фуқаро полицияси ходимларини тайёрлашни кузатиш каби баъзи турлари Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тинчликни ўрнатиш бўйича операциялари доира-

сида амалга оширилди, бу ҳолда ушбу фаолиятнинг баъзи жиҳатлари тинчликни ўрнатиш операциясидан кейин ҳам давом этиши мумкин. Фаолиятнинг бошқа, масалан, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Либерияда тинч қурилиш жараёнини қўллаб-қувватлаш бўйича ўз бўлимини очиши, Камбоджада Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг инсон ҳуқуқлари бўйича бўлимининг фаолият кўрсатиб туриши ёки Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Гватемалада мамлакат ҳаётининг қарийб барча жабҳаларига таъсир кўрсатиб, тинчлик битимлари тузилишига ёрдам бераётгани каби турлари ҳукуматларнинг илтимосига биноан амалга оширилади.

Тинчликни сақлаб қолиш

Хавфсизлик Кенгаши ўзининг тинчликни сақлаш ва халқаро хавфсизлик борасидаги саъй-ҳаракатлари доирасида Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тинчликни сақлаш бўйича операцияларининг ваколат ва мандат доираларини тасдиқлаб беради. Музокаралар даврасида узоқ муддатга мўлжалланган қарорлар устида изланишлар олиб борилаётган пайтда, бундай операцияларнинг кўпчилигида ўт очишни тўхтатиш режими-ни кузатаётган ёки оралиқ зона ташкил этган ҳарбий хизматчилар иштироки кўзда тутилади. Бошқа операцияларда сайловларни ташкил этишга ёрдамлашадиган ёки инсон ҳуқуқлари ҳимоя этилишини назорат қиладиган фуқаро полициячилар ва фуқаро мутахассислар иштирок этишлари мумкин. Собиқ Югославия Республикасининг Македониясида амалга оширилган шунга ўхшаш баъзи операциялар эҳтиёт чораси сифатида талқин этилди ва у ҳарбий ҳаракатларни кенгайиб кетилишининг олдини олди. Кўпгина ҳолларда операциялар тинч музокараларга амал қилинишини назорат этишга йўналтирилади ва ҳудудий ташкилотнинг тинчлик ўрнатовчи кучлари билан ҳамкорликда амалга оширилади.

Тинчлик ўрнатиш операциялари бир неча йилга қадар давом этиши мумкин. Масалан, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Ҳиндистон ва Покистоннинг Жамму ва Кашмир штатлари ўртасидаги ўт очиш тўхтатилиши лозим бўлган линия бўйлаб фаолият кўрсатаётган операцияси 1949 йилдан буён давом этади, Кипрда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти-

нинг тинчликни барқарор этувчилари 1964 йилдан бери посбонлик қилмоқдалар. Бошқа бир томондан, 1994 йил Ливия ва Чад ўртасидаги Аозу минтақасида операция ўтказиш учун бир ойдан ортиқроқ муддат зарур бўлди.

1948 йили Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тинчлик ўрнатувчи энг биринчи миссияси шаклланган сонияларданоқ Ташкилот ихтиёрига 118 мамлакат ихтиёрий равишда 750 000 нафар ҳарбий хизматчи ва фуқаро полициячилари ажратдилар. Улар минглаб фуқаро мутахассислар билан биргаликда тинчлик ўрнатиш борасида амалга оширилган 53 операцияда иштирок этдилар.

БИРЛАШГАН МИЛЛАТЛАР ТАШКИЛОТИНИНГ ЖАҲОНДА

Тинчлик ўрнатиш бўйича фаолияти

Африкада...

Узоқ йиллар мобайнида Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тинчликни барқарор этиш борасидаги саъй-ҳаракатлари, уч ўнйилликка чўзилган Жанубий Африкадаги апартеидга қарши кураш компаниясини, Намибиянинг мустақилликни қўлга киритиш жараёнини фаол қўллаб-қувватланишини, тинчликни ўрнатиш бўйича амалга оширилган 18 операция ва сайловлар ўтказишни қўллаб-қувватлаш бўйича қатор миссияларни шу жумлага қўшганда ғоят хилма-хил шаклларда амалга оширилди. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Мозамбикдаги қочоқларнинг ўз уйларига қайтишларига ёрдам берди, Сомали ва Суданда инсонпарварлик ёрдами кўрсатди ва Буюк қўллар районида тинчликни ўрнатиш бўйича дипломатик саъй-ҳаракатлар олиб борди. У Жанубий Сахара келажаги тўғрисидаги масала бўйича референдум тайёрлашга ёрдам бермоқда. Яқинда Хавфсизлик Кенгаши илтимосига биноан Бош котиб Африка мамлакатларидаги можароларнинг ҳар томонлама таҳлилини мустаҳкам тинчлик ўрнатишга маълум даражада ёрдам берадиган тавсиялар билан тайёрлади.

1999 йилда Хавфсизлик Кенгаши тинчликни бақарор этиш бўйича Серра-Леон ва Конго Демократик Республикасида иккита янги операция ташкил этди.

Осиёда...

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Камбоджа мамлакатада 1992-1993 йиллардаги кенг қўламли операцияси тугалланганидан кейин Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тизими муассаса ва ташкилотлари фуқаролик жамияти, инсон ҳуқуқлари ва демократияни мустаҳкамлаш борасидаги саъй-ҳаракатларини давом эттирмоқдалар.

Афғонистонда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг махсус миссияси 1993 йилдан буён фаолият кўрсатмоқда. Унинг вазифаси миллий яраш ва узоқ давом этган фуқаролар уруши натижасида издан чиққан хўжаликни тиклашга ёрдам беришдан иборатдир. Бироқ, Бош котиб ва унинг махсус вакиллариининг қатъий дипломатик саъй-ҳаракатларига қарамасдан мамлакатда жуда катта инсонпарварлик харажатларини талаб қилаётган ҳарбий ҳаракатлар давом этмоқда, бу - Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг афғон халқига ёрдам кўрсатиш тизими фаолиятига жиддий таъсир кўрсатяпти.

Шарқий Тиморда БМТ ёрдамида Индонезия ва Португалия ўртасида ўтказилган, мазкур худуднинг мақоми борасида бутунжаҳон референдуми учун йўл очган музоқаралар 1999 йили май ойида яқунланади. Шу музоқараларга биноан БМТ миссияси овоз берувчиларни рўйхатга олиш ишини кузатиб борди ва 1999 йилнинг августидаги бу референдумда Шарқий Тимор аҳолисининг 78 фоизи Индонезиядан мустақил бўлиш учун овоз берди. Референдум яқунлари эълон қилинганда мустақилликка қарши турган милиция Шарқий Тиморнинг 200 минг аҳолисини ўз уйлариини ташлаб кетиш учун мажбурлашга ҳаракат қилди. 1999 йилнинг сентябр ойида Хавфсизлик кенгаши тартиб ўрнатишга ёрдам берган халқаро хавфсизлик кучларини жунатиш учун қарор қабул қилди. БМТнинг муваққат маъмурияти халқаро кучларни алмаштирди ва айни пайтда Шарқий Тиморда мустақилликни амалга ошириш жароёнини кузатиб бормоқда.

Европада...

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти қарийб 4 миллион кишига фавқулодда инсонпарварлик ёрдами кўрсатиб собиқ Югославиядаги можароларни бартараф этишга астойдил ҳаракат қил-

БМТ сурати (Р.Лемуан)

моқда. 1991 йили Бирлашган Миллатлар Ташкилоти қурол-яроғ етказиб беришга чек қўйди; айти пайтда Бош котиб ва унинг вакили қон тўкишни тўхтатиш учун йўналтирилган дипломатик саъй-ҳаракатлар билан ёрдам қила бошлади. 1992 йилдан 1995 йилга қадар Бирлашган Миллат-

Босня ва Герцеговиниядаги можаро вақтида Сараево яқинида ЮНИСЕФнинг ёрдам юкларини тушириб олиши.

лар Ташкилотининг тинчликни барқарор этувчи кучлари Хорватияда тинчлик ва хавфсизликни тиклашга ҳаракат қилдилар, Босния ва Герцеговиния фуқаро аҳолисининг хавфсизлигини таъминлашга ёрдам бердилар, шунингдек, собиқ Югославиянинг Македония республикаси уруш гирдобига тортиб кетилмаслигига кўмаклашдилар.

1995 йилдаги Дейтон (Париж) тинчлик битими тузилганидан кейин Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тўртта миссияси бу ҳудудда тинчлик ва хавфсизликни таъминлашга кўмаклашдилар. Уларнинг бирмунча йириги ҳисобланган - Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Шарқий Словония учун муваққат маъмурияти Хорватия таркибидаги бу ҳудуднинг реинтеграция жараёнини кузатиб турди.

Косовода (Югославия Федерал Республикаси) НАТОнинг бомбардимонларини тўхтатилганидан ва Югославия қуроли кучлари чиқарилганидан сўнг, 1999 йили бу ерда БМТ муваққат халқаро маъмурият ташкил этди. Хавфсизлик кенгаши БМТнинг бу маъмуриятига Косово худуди ва халқига нисбатан барча қонуний, ижроий ва ҳуқуқий ваколатларга қадар бўлган фавқулодда ваколатлар яратиб бермоқда. Европа иттифоқи, Европа хавфсизлиги ва ҳамкорлиги ташкилоти, БМТнинг қочоқлар иши бўйича Олий комиссари ва Бирлашган Миллатлар Ташкилоти демократик жамият ҳамда барқарор автономия ташкил этишда Косово халқи билан иш олиб бормоқда.

Америка китъасида...

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тинчликни барқарор этиш борасидаги фаолияти ва унинг тинчликни ўрнатиш бўйича саъй-ҳаракатлари Марказий Америкада пайдо бўлган тўқнашувни бартараф этишда катта рол ўйнади. 1989 йили Никарагуада тинчлик ўрнатиш борасидаги саъй-ҳаракатлар туфайли қаршилик кўрсатиш кучлари ихтиёрий тарзда тарқатиб юборилди ва унинг қатнашчилари ўз қуроолларини Бирлашган Миллатлар Ташкилотига топширди. 1990 йили Бирлашган Миллатлар Ташкилоти миссияси Никарагуадаги сайловларни кузатди — бу, мустақил мамлакатда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти кузатувида ўтган биринчи сайлов эди.

Салвадордаги Бош котиб воситачилигида ўтган тинч музокаралар 12 йил давом этган ҳарбий ҳаракатларга чек қўйди ва Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тинчликни барқарор этиш бўйича миссияси барча келишувларнинг амалга оширилишини кузатиб туришни таъминлади. Гватемалада Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ёрдамида ташкил этилган музокаралар туфайли 35 йиллик фуқаролар уруши тўхтатилди. Бугун Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Гватемаладаги Назорат комиссияси кенг қўламдаги тинчлик битимлари тўла-тўқис амалга оширилишини таъминлаш учун даъват этилган.

Гаитида демократик йўл билан сайланган мамлакат ҳукуматини қайта тиклаш бўйича халқаро чора-тадбирлар амалга оширилганидан кейин Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ўз ишини миллий полицияга таълим бериш билан давом эттирмоқда.

Яқин Шарқда...

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти бешта ўнйиллик мобайнида (бу муддат давомида беш марта кенг қўламдаги уруш олови аланга олган) Араб — Исроил можаросига катта диқ-

БМТ сурати (Ж.Олссон)

Тинчликни сақлаб қолишнинг ғоят муҳим воситаларидан бири - армиядан бўшатишган ҳарбийларни, Салвадордаги солдатлар каби, одатдаги ҳаёт тарзига қайтишларига кўмаклашишдир.

қат-эътибор билан қараб келади. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ҳаққоний ва мустаҳкам тинчлик ўрнатиш тамойилларини муаммони ҳал этишнинг мустаҳкам асоси бўлиб қолади-ган Хавфсизлик Кенгашининг 242 (1967) ва 338 (1973) сонли иккита таянч резолюцияларида ишлаб чиқди.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти сиёсий муаммолар асосида келиб чиққан можароларни бартараф этишга йўналтирилган бошқа ташаббусларни ҳам қўллаб-қувватлади ва бу минтақага қатор тинчлик ўрнатувчи миссиялар жўнатди. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг 1948 йилда ташкил этилган биринчи ҳарбий кузатувчилари гуруҳи минтақада бугунги кунда ҳам фаолият кўрсатиб келмоқда. 1956 йилдаги Суэц кризиси даврида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тинчлик ўрнатиш бўйича ўзининг биринчи кучларини ташкил этди.

Ҳозирги пайтда минтақада тинчликни барқарор этувчи иккита миссия фаолият кўрсатмоқда. Уларнинг 1974 йилда ташкил этилган биттаси Голан тепаликларида Исроил ва Сурия қуроли кучларини ажратиб турадиган минтақани назорат этади; 1978 йилда тузилган иккинчиси барқарорликни таъминлашга ва Ливаннинг жанубий қисмида яшаётган аҳоли ҳимоя қилинишини таъминлашга ёрдам беради.

Яқин Шарқнинг бошқа районлари ҳақида шуни айтиш керакки, 1991 йили Қувайт мустақиллиги тиклангандан кейин Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг кузатувчилар миссияси Ироқ ва Қувайт ўртасидаги қуролсизлантирилган минтақанинг назорат қилинишини таъминламоқда.

3

БМТ АДОЛАТНИ БАРҚАРОР ЭТИШ, ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ВА ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ БОРАСИДА НИМАЛАР ҚИЛМОҚДА

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти саъй-ҳаракатлари туфайли дунёни бизнинг ҳаммамиз учун янада бехатар ва соғлом, янада истиқболли ва пок қилиш учун ҳукуматлар билан юзлаб кўптомонлама шартномалар тузилган. Халқаро ҳуқуқ нормаларининг бу кенгқамровли мажмуи ва инсон ҳуқуқлари стандартларининг ишлаб чиқилиши Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг энг улкан ютуқлари ҳисобланади.

Инсон ҳуқуқлари

1948 йили Бош Ассамблея томонидан қабул қилинган Инсон ҳуқуқлари декларациясида барча эркак ва аёллар учун умумий бўлган асосий ҳуқуқ ва эркинликлар, жумладан, яшаш, озодлик ва фуқаролик ҳуқуқлари, фикр, виждон ва дин эркинликлари, меҳнат қилиш, билим олиш ва бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқлари эълон қилинган.

Иштирокчилари кўпчилик давлатлар ҳисобланган икки халқаро битим бу ҳуқуқларга юридик жиҳатдан мажбурий характер касб этади. Битимларнинг бири иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар. Иккинчиси эса — фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқларга бағишланган. Декларация билан биргаликда улар инсон ҳуқуқлари ҳақидаги Халқаро билни ташкил этади.

Декларация инсон ҳуқуқлари борасида, жумладан, ирқий камситиш ва хотин-қизларни камситишга барҳам бериш тўғрисидаги конвенция; болалар ҳуқуқлари ҳақидаги конвенция, қочоқлик мақоми ва геноцидга барҳам бериш, ўз тақдирини ўзи ҳал этиш, зўравонлик билан йўқотиб юбориш ҳақидаги декларациялар ва тараққиёт ҳуқуқи каби 80 дан ортиқ конвенция ва бошқа декларацияларни тайёрлаш учун пойдевор қўйди.

Нормаларни ишлаб чиқиш фаолияти ниҳоясига етаётган айни пайтларда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ўзининг инсон ҳуқуқлари борасидаги ишларида асосий эътиборни жорий этилган нормаларни ҳаётга татбиқ этилишига қаратмоқда. Инсон ҳуқуқлари бўйича Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тизими бутун фаолиятини мувофиқлаштирувчи Олий комиссар ҳар қандай бузғунчиликнинг олди олиниши, ҳар қандай жиноят тафтиш этилишига эришиб, инсон ҳуқуқлари янада яхшироқ муҳофаза қилинишини таъминлаш мақсадида ҳукуматлар билан ҳамкорлик қилади. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг инсон ҳуқуқлари бўйича комиссияси ҳукуматлараро орган ҳисобланиб, давлатлар томонидан инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишга бағишланган масалаларни оммавий кўриб

БМТ сурати

Элеонора Рувелт умумий декларацияни ишлаб чиқишда муҳим рол ўйнади.

Далада
фаолият
кўрсатадиган
ходимлар
(бундай
ходимлар,
масалан,
Гаитида
ишлайди)
кўплаб
мамлакатларда
Бирлашган
Миллатлар
Ташкилотининг
инсон
ҳуқуқлари
соҳасидаги
фаолиятни
амалга
оширишга
ёрдам беради.

БМТ сурати (Е.Дебебе)

Ташкилотининг Бўлимида кенг жамоатчилик учун инсон ҳуқуқлари бузилганлиги ҳақидаги ахборотлар берадиган факсимал алоқанинг бевосита очиқ линияси (41-22-917-0092) фаолият кўрсатмоқда.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг инсон ҳуқуқлари бўйича ташкилотлари илгаридан огоҳлантириш ва можароларнинг олдини олиш, турли тадбирларини қўллаш, шунингдек, келишмовчиликларнинг туб илдизларини қирқишга йўналтирилган саъй-ҳаракатларни амалга ошириш йўллари билан фаолият кўрсатади. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тинчликни сақлаш борасидаги қатор комиссиялари инсон ҳуқуқлари компоненти билан жойлаштирилган: шундай компонент, жумладан, Грузиядаги ва Гватемаладаги миссиялар таркибида мавжуд. Гаитида эса бу иш Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва Америка давлатлари ташкилотининг биргаликдаги операциялари доирасида олиб борилади. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг инсон ҳуқуқлари соҳасидаги барча тадбирлари ҳозирги пайтда 27 мамлакат ва ҳудудларнинг турли жойларида амалга оширилмоқда.

Инсон ҳуқуқларига ғоят катта ҳурмат-эътибор Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тараққиётга ёрдамлашиш борасидаги саъй-ҳаракатларида яна ҳам сезиларли ўрин эгаллайди. Жумладан, тараққиёт ҳуқуқи ўзида барча фуқаролик, маданий, иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ҳуқуқларни мужассам этган динамик жараённинг муҳим унсури сифатида олиб қаралади ва бу — жамиятнинг барча аъзолари фаровонлигининг

чиқиш ишларини амалга оширади. У инсон ҳуқуқлари бузилган муайян ҳолат тўғрисида маъруза тақдим этиш учун ёки баъзи бир мамлакатдаги инсон ҳуқуқлари соҳасидаги аҳволни ўрганиш учун мустақил экспертлар - “махсус маърузачилар” тайинлайди. Женева — даги Бирлашган Миллатлар

ошишига ёрдам беради. Тараққиёт ҳуқуқининг калитини топиш — қашшоқликка барҳам бериш билан изоҳланади, бу эса, ўз навбатида Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг асосий мақсадларидан биридир.

Халқаро ҳуқуқ

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Низоми Бирлашган Миллатлар Ташкилоти олдига халқаро ҳуқуқ ва унинг кодификациясини илғор тараққиёт йўлига буришдан иборат аниқ вазифа қўйган. Бу ишнинг натижаси ҳисобланган конвенциялар, шартномалар ва нормалар халқаро тинчлик ва хавфсизликни мустаҳкамлаш ва ижтимоий-иқтисодий тараққиётга ёрдам бериш учун асос яратади. Бу конвенцияларни ратификация этган давлатлар ҳуқуқий жиҳатдан уни бажаришга мажбурдирлар.

Халқаро ҳуқуқ комиссияси халқаро ҳуқуқий мавзудаги ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлайди, улар кейин конвенцияга қўшилиши ва давлатларнинг ратификацияси учун зарур бўлиши мумкин. Бу конвенцияларнинг баъзилари давлатлар ўртасидаги муносабатларни регламентга солиш ҳуқуқий нормаларининг асосини ташкил этади. Жумладан, дипломатик алоқалар ҳақидаги конвенция, халқаро очиқ сув оқимларидан фойдаланиш турларини регламентлайдиган конвенция шундай ҳужжатлардандир. Денгиз ҳуқуқи бўйича конвенция барча мамлакатларга Дунё океани бойликларига тенг ҳуқуқ билан кириб бориш, уни ифлосланишдан муҳофаза қилиш ва кема қатнови ҳамда тадқиқотлар эркинлигига ёрдам бериш учун йўналтирилган. Гиёҳвандлик воситаларини ноқонуний айлантришга қарши кураш ҳақидаги конвенция гиёҳванд моддаларни тарқатишга қарши курашда ғоят муҳим халқаро-ҳуқуқий восита ҳисобланади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг халқаро савдо ҳуқуқи бўйича комиссияси ўзаро мувофиқлаштириш ва халқаро савдо соҳасида ҳуқуқий нормаларни тайёрлашга ёрдамлашиш мақсадида қоида ва бошқариш тамойилларини ишлаб чиқмоқда. Шунингдек, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти халқаро экологик ҳуқуқни ишлаб чиқиш кашшофи ҳамдир. Ерларнинг чўлга айланишига қарши кураш тўғрисидаги кон-

венция, хавфли чиқиндиларни ташиш ҳақидаги конвенция каби келишувлар Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг атроф муҳит дастурида ўз тақомилини топмоқда.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва унинг ихтисослаштирилган муассасалари томонидан терроризмга қарши курашнинг асосий ҳуқуқий қуроли ҳисобланган халқаро битим ишлаб чиқилди.

Жазосизликка чек қўйилади

Собиқ Югославиядаги ҳарбий ҳаракатлар давомида юз берган кўплаб инсон ҳуқуқларини бузиш нормалари Хавфсизлик кенгашини ушбу можарода 1993 йили ҳарбий жиноятлар содир этганликда айбланган шахсларни судлаш учун халқаро трибунал ташкил қилишга мажбур этди. 1994 йили Кенгаш Руандадаги геноцидда айбланганларнинг ишларини кўриб чиқиш учун яна бир трибунал ташкил этди. Ушбу трибуналар айбланганларнинг ишларини кўриб чиқиш бўйича қатор суд мажлислари ўтказдилар. 1998 йил Руанда бўйича трибунал тарихда биринчи марта геноцид жиноятига оид ишлар учун халқаро суд ташкилотининг вердиктини, яъни тарихда илк бор мазкур жиноят бўйича ҳукми эълон қилди. Собиқ Югославия бўйича трибунал, шунингдек, Косоводаги можаролар пайтида содир этилган жиноятларни кўриб чиқаяпти.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг энг асосий мақсадларидан бири — инсон ҳуқуқлари кенг қўламда бузилган ҳолларда бунинг учун жавобгарлик масъулиятини барқарор этиш учун халқаро механизм ташкил қилиш иши ҳукуматлар Халқаро жинорий суд ташкил этишга розилик билдиришганларидан сўнг, 1998 йилда амалга ошди. Геноцидда айбланганларни ва инсонийликка қарши қилинган бошқа жиноятларни жазолаш учун Судда барча зарур воситалар мавжуд. Халқаро ҳамжамият Суд ташкил этиш учун овоз бериб, кимки жиноят содир этса, жазони четлаб ўтишга, қасосдан қутулиб қолишга умид боғламаслиги зарурлигини қўллаб-қувватлади.

Шунингдек, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти халқаро инсонпарварлик ҳуқуқи соҳасида қатор конвенциялар ишлаб чиқишга ўз ҳиссасини қўшди.

Адолат ва тенгхуққиликни барқарор этиш борасидаги турли чора-тадбирлар

1945 йили ўз эгалари бошқармайдиган ҳудудларда 750 миллион киши яшар эди. Ушбу сон бугунги кунда 1,3 миллионни ташкил этади. Бу ғоят жиддий тадбир Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан қарам ҳудудларда яшаётган халқлар орзу-умидларининг қўллаб-қувватланганлиги ва уларнинг мустақилликни тезроқ қўлга киритишлари учун берилган ёрдам туфайли амалга ошди. Бош Ассамблея қарам мамлакатлар ва давлатларга мустақиллик бериш тўғрисида Декларация қабул қилган 1960 йилдан буён 60 га яқин собиқ қарам ҳудудларда яшаётган халқлар мустақилликка эришдилар ва Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тўла ҳуқуқли аъзоларига айландилар. Ассамблея ўз олдига 2000 йилгача колониализмдан халос бўлиш мақсадини қўйган.

Ўттиз йилдан ортиқ муддат давомида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан олиб борилган муайян операциялар мажмуи туфайли апартеид сингари бутун дунёга маълум бўлган Жанубий Африкадаги ирқий сегрегация тизимига барҳам берилди. 1994 йили Бирлашган Миллатлар Ташкилоти миссияси кузатувчилари иштирокида бу мамлакатда барча ирқлар вакиллари учун очиқ бўлган биринчи сайловлар ўтказилди.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ташкил топган кунлариданоқ барча халқлар тинчлигини барқарор этиш ва барча шакллардаги ирқчиликка қарши курашиш устида иш олиб боради. Бош Ассамблея қарорига мувофиқ 2001 йилда Жанубий Африкада ирқчилик, ирқий камситишлар, ксенофобия ва шу кабиларга тоқат қилиб бўлмаслик масалаларига бағишланган конференция ўтказилади.

БМТ ИНСОНПАРВАРЛИК ЁРДАМИ КЎРСАТИШ БОРАСИДА НИМАЛАР ҚИЛМОҚДА

Ижтимоий ҳалокатлар ҳар бир жойда ва ҳар қандай вақтда юз бериши мумкин. Бироқ уларнинг сабаби сув босиш ёки қурғоқчилик, zilзила, фуқаролар можароси, бир сўз билан айтганда — нима бўлмасин, - ҳар доим у одамларнинг қурбон бўлишига, халқларнинг аралашиб кетишига, бутун-бутун жа-

моаларнинг ўз яшаш имкониятларини ўз кучлари билан таъминлай олмай қолишларига олиб келади ва жуда катта қийинчиликлар туғдиради.

Олий комиссар бошқармаси сурати
(У.Мейсснер)

*БМТнинг
қочоқлар
ишлари бўйича
Олий комиссар
Бошқармаси
сиз суратда
кўриб турган
Косово
болалари
сингари жаҳон
бўйича
миллонлаб
қочоқлар ва
аралашиб
кетган шахслар
ҳақида
қайғуради.*

Ташкилоти халқаро донорлардан топди. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти саъй-ҳаракатлари туфайли 1999 йилда қарийб 26 миллион кишига фавқулудда инсонпарварлик ёрдами кўрсатиш ҳақидаги чақириққа жавобан 1,4 миллиардга яқин АҚШ доллари йиғилди. 1997-1998 йилларда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти 77 табиий офат ва экологик ҳалокат оқибатларини бартараф этишга қўмаклашиш учун 51 аъзо-мамлакатга ёрдам берди.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти инсонпарварлик ёрдамлари бериш билан кенг қўламда моддий-техника таъминоти ва жойларда хавфсизликни таъминлаш муаммоларини ҳал этишга эришади. Талофат кўрган районларга етиб боришнинг ўзи ҳам кўпинча мушкул бўлиб, гоҳида жуда мураккаб тўсиқлар орқали ўтиш зарур бўлади. Кейинги йилларда кўпгина тангликлар инсон ҳуқуқларига амал қилмаслик туфайли мураккаблашмоқда. Инсонпарварлик ёрдами кўрсатаётган ходимларни муҳтожликда қолганлар ҳузурига қўймайдилар, жанжаллашаётган томонлар атайлаб тинч яшаётган аҳоли ва ёрдам олиб бораётганларга қараб ўт очадилар. 1992 йилдан кейинги давр мобайнида дунёнинг турли районларида инсонпарварлик операциялари олиб бораётганларнинг орасида Бирлашган Мил-

Фавқулудда ёрдам

Шундай фалокат пайтларида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тизимининг ташкилотлари жабрланганларга — асосан болалар, аёллар ва қарияларга озиқ-овқатлар ва дори-дармонлар билан ёрдамлашади, уларга бошпана беради ва моддий-техник жиҳатдан қўллаб-қувватлайди. Муҳтожларга бериладиган бундай ёрдамлар учун маблағларнинг миллиард долларини Бирлашган Миллатлар

латлар Ташкилоти фуқаро бўлган ходимларининг 180 нафардан ортиги ҳалок бўлди ва 178 нафари гаровга олинди. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссари жабрланган аҳоли ҳимоя қилинаётганда юзага келган келишмовчиликлар шароитида инсонлар ҳуқуқлари бузилишининг яширин хавф-хатарларига ҳам эътибор билан қараган ҳолда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг фавқулодда ҳолатлар муносабати билан жойларда олиб бораётган фаолиятида яна ҳам катта рол ўйнайди. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ижтимоий бўҳронларни бартараф этиш бўйича ўз ҳаракатини барча асосий инсонпарварлик бўлинмаларини бирлаштрувчи ва Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг фавқулодда ёрдамлар Координатори раислигида фаолият кўрсатувчи комитет орқали мувофиқлаштириб туради. Бу комитет таркибига Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Болалар жамғармаси (ЮНИСЕФ), Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Тараққиёт дастури, Жаҳон озиқ-овқат дастури ва Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Қочоқлар ишлари бўйича Бош комиссар Бошқармаси кабилар киради. Унинг таркибида, шунингдек, Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти, Бирлашган Миллатларнинг Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалик ташкилотлари, Халқаро Қизил Хоч каби йирик ҳукуматлараро ва ноҳукумат инсонпарварлик ташкилотлари мавжуд.

БМТ сурати

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан кўрсатиладиган фавқулодда ёрдам (бундай ёрдам Суданга осмондан ташланган эди) инсонпарварлик ҳалокати рўй берганда қийинчиликларни бартараф этишга кўмаклашади.

Инсонпарварлик ёрдамлари

Фавқулодда ёрдамлар Координатори инсонпарварлик ёрдамини ишлаб чиқиш сиёсати ва инсонпарварлик масалаларига эътиборни тортиш, жумладан, ўқ отиш қуролаарини тарқатиш оқибатлари ёки санкцияларнинг инсонпарварлик қудратидан жамоатчилик хабардорлик даражасини оширишга ёрдамлашиш борасидаги ишлар учун жавоб беради.

Урушлардан, таъқиб этишлардан ёки инсон ҳуқуқларини

поймол этилишидан қочиб кетиш билан ҳимояланиб юрган кишиларга — қочоқлар ва кўчирилган шахсларга Қочоқлар иши бўйича Бош комиссар Бошқармаси ёрдам кўрсатади. 1998 йили Қочоқлар ишлари бўйича Бош комиссар Бошқармаси диққат-эътиборида 22 миллион киши бор эди. Унинг бирмунча йирик операциялари 2,6 миллион Афғон қочоқлари бўлган Фарбий Осиёда, бир миллион киши ёрдамга муҳтож бўлган собиқ Югославияда ва ярим миллионга яқин қочоқ тўпланган Африканинг Буюк кўллар районида амалга оширилмоқда. Озиқ-овқат билан фавқулодда кўмак бериш ишларига бу борадаги ёрдам бўйича жаҳон талабининг йилдан йилга учдан икки қисмини қондириб келаётган Жаҳон озиқ-овқат дастури жавоб беради. 1999 йили Бутунжаҳон озиқ-овқат дастури жаҳон бўйича 82 мамлакатдаги 86 миллиондан ортиқ одамларни озиқ-овқат билан таъминлашга ёрдам берди.

Кейинги 10 йил мобайнидаги урушлар ва фуқароларнинг турли жанжаллари натижасида 1 миллионга яқин болалар ўз ота-оналаридан ажралиб қолдилар, 12 миллиони эса бошпанасиз қолди ва 10 миллиони оғир руҳий жароҳат олдилар. ЮНИСЕФ бу болаларнинг талабларини қондириш, уларни озиқ-овқат, ичимлик суви ва турар жой билан таъминлаш учун барча чораларни ишга солмоқда. Бундан ташқари, болаларни ҳарбий тўқнашувлар шароитида ҳимоя этиш, уларга энг зарур шароитларни яратиб бериш саъй-ҳаракатларидан келиб чиқиб, ЮНИСЕФ “тинчлик минтақасидаги каби болалар” концепциясини ишлаб чиқди ва “тинч турмуш кунлари” ҳамда “тинчлик коридорлари”ни эълон қилди.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг инсонпарварлик соҳасидаги фаолиятининг яна бир тармоғи табиий офатларни бартараф этиш ва бунинг учун тайёр туришни таъминлашдан иборатдир. Масалан, 1998 йили Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тараққиёт дастури табиий офатлар юз берган шароитда ишларни ташкил этиш ва 11 мамлакатда уларнинг оқибатларини бартараф қилиш дастурини таъсис этди. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Тараққиёт дастури бевоқиф табиий офатлар юз берган шароитида маҳаллий ҳудуд доирасида фавқулодда ёрдам бериш борасидаги ишларни координациялаш билан шуғулланади.

Шу билан биргаликда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Тараққиёт дастури фавқулодда ёрдамни тикланиш ва узоқ йиллар давомида ривожланиш учун беришига ҳаракат қилади. Узоқ муддатлар мобайнида табиий офатлар гирдобида қолган ёки можароларини эндигина бартараф этган мамлакатларда инсонпарварлик ёрдамига, асосан, тараққиёт, сиёсий ва молиявий кўмак билан бир қаторда тинч қурилишни таъминлаш борасидаги умумий чора-тадбирлар элементларининг бири сифатида қаралади.

Фаластин қочоқлари

Фаластин қочоқларига ёрдам бериш ишларини 1949 йилдан буён Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Фаластин қочоқларига ёрдам ва Ишларни ташкил этиш бўйича Яқин Шарқ агентлиги олиб бормоқда. Бугунги кунда агентлик рўйхатга олинган 3 миллиондан ортиқ фаластин қочоқларига соғлиқни сақлаш, маориф, фавқулодда ёрдам ва ижтимоий хизмат соҳаларида асосий кўмак бериб келадилар. 1993 йилдан бошлаб Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Координатори - Бирлашган Миллатлар Ташкилоти йўли билан Ғазо ва Ғарбий соҳилдаги Фаластин аҳолисига тараққиёт соҳасида бериладиган барча ёрдамлар устидан назорат олиб боради.

Ироқ бўйича Дастур Бошқармаси

1966 йилда муваққат чора сифатида Бош котиб Ироқ бўйича Дастур Бошқармасини таъсис этган эди. Ироқ томонидан Хавфсизлик Кенгашининг бу мамлакатга нисбатан санкция жорий этган қатор резолюциялари бажарилгунига қадар Бошқарма ўзининг “нефт ўрнига озиқ-овқат” дастури асосида Ироқ аҳолисининг инсонпарварлик талабларини қондириб туради.

ТАРАҚҚИЁТ МАҚСАДИДА БМТ НИМАЛАР ҚИЛМОҚДА

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг марказий вазифаларидан бири янада яхшироқ ҳаёт тарзини, иш билан тўлиқ бандликни, ижтимоий-иқтисодий тараққиёт ва ривожланиш учун шароитларни таъминлашдан иборатдир. Бу вазифа ижроси

БМТ сурати

билан Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тизимининг 70 фоиз фаолияти машғулдир. Ушбу фаолият асосида — қашшоқликни бартараф этиш ва ҳамма жойда инсонлар фаровонлиги даражасини ошириш — бутун дунёда мустаҳкам тинчликни таъминлаш шароитини яратиш йўлидаги зарур

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тизими узоқ йиллардан буён ҳаётий муҳим сув захираларидан оқилонани фойдаланиш учун ҳаракат қилмоқда.

қадамларга ишонч ётади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тараққиёт ишини рағбатлантириш борасида ноёб афзалликларга эга. Унинг фаолият доираси бутун дунёни қамраб олади, кенг қўламли мандати эса ижтимоий, иқтисодий ва фавқулодда эҳтиёжларни қондиришни кўзда тутади. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти аллакимларнинг тор доирадаги миллий ёки тадбиркорлик манфаатларининггина ифодачиси эмас. Муҳим стратегик қарорларни тайёрлашда барча мамлакатлар, бой ва камбағаллар қатнашадилар.

Кун тартибини тайёрлаш

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тараққиёт манфаатлари йўлидаги саъй-ҳаракатлар борасидаги халқаро консенсусни ишлаб чиқишда ҳал қилувчи рол ўйнайди. 1960 йилдан бошлаб Бош Ассамблея Тараққиётнинг қатор ўнйилликлар халқаро стратегияси доирасидаги биринчи даражали ишлари ва вазифаларининг кун тартибига қўйилиш тарзини аниқлашга ёрдам бермоқда. Бу ўнйилликлар дастури диққат-эътиборида аниқ масалалар турибди, унда ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг барча йўналишлари бўйича тараққиётга эришиш зарурияти шубҳасиз таъкидланади. Ривожланишнинг тўртинчи ўнйиллиги (1991-2000 йиллар) доирасида қуйидаги тўрт соҳа: қашшоқлик ва очлик, инсон ресурслари ва институционал (белгиланган қоида ва тартиблар асосидаги) ривожланиш, халқ ва атроф муҳит кабиларга устуворлик берилади.

Қатор бутунжаҳон конференциялари ўтказиш туфайли маориф (1990 йил), атроф муҳит ва ривожланиш (1992 йил), инсон ҳуқуқлари (1993 йил), халқ тараққиёт ва табиий офатлар хавфининг камайиши (1994 йил), ижтимоий тараққиёт (1995 йил), хотин-қизлар мавқеини яхшилаш (1995 йил), аҳоли пунктлари (1966 йил) ва озиқ-овқат хавфсизлиги (1996 йил) каби қатор соҳалардаги глобал муаммоларни ҳал этишнинг амалий йўллари белгилаб олинди.

Ҳозирги вақтда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти аъзо-мамлакатлар билан яқин ҳамкорликда шу конференцияларда қабул этилган қарорларни амалга ошириш билан шуғулланмоқда.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти барқарор ривожланишни ташкил этиш, аёллар мавқеини яхшилаш, инсон ҳуқуқларига амал қилиш, атроф муҳитни муҳофаза этиш ва оқилона бошқариш каби ривожланиш соҳасидаги қатор янги муҳим вазифаларни ишлаб чиқиш, шунингдек, уларни амалга ошириш дастурини яратиш учун жавоб берди.

Тараққиёт мақсадларидаги ёрдам

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тизими — шу жумлага кирадиган Ташкилотнинг ўзи, унинг ихтисослаштирилган муассасалари, дастурлари ва жамғармалари ижтимоий-иқтисодий ютуқларни қўлга киритишга ёрдам беришда кўпқиррали фаолият олиб бормоқда. Ихтисослаштирилган муассасалар (охирги берилган рўйхатга қаранг) мандати ижтимоий-иқтисодий фаолиятнинг қарийб барча жабҳаларини қамраб олади. Бу муассасалар дунёнинг барча мамлакатларига техник ёрдам кўрсатади ва уларга бошқа шаклларда амалий ёрдам беради. Улар Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан ҳамкорликда фаолият кўрсатиб сиёсатни ишлаб чиқишга, раҳбарлик тамойилларини аниқлашга, ёрдамлар ташкил этиш ва маблағ жалб қилишга қўмаклашади.

Масалан, Бутунжаҳон банки тараққиёт мақсадлари учун ҳар йили 25 миллиард АҚШ долларидан ортиқроқ ёрдам

БМТ сурати (Ж.Хартли)

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти-нинг муассасалари маҳаллий ҳукуматлар ва ноҳукумат ташкилотлари билан ҳамкорликда ҳаракат қилиб можаролар зонасида қолган болаларга тиббий ёрдам кўрсатмоқда. Афғонистонда ЮНИСЕФ раҳбарлигида амалга оширилган эмлаш тадбирлари бунинг ёрқин далилидир.

ажратади. Ривожланаётган мамлакатлар бундай ёрдамлардан ўз иқтисодийларини мустаҳкамлаш ва бозорларини кенгайтириш учун фойдаланадилар. Қарзлар фақат ҳукуматларга берилади, бироқ барқарор ўсиш даражасига эришиш мақсадида Банк маҳаллий жамоалар, илмий ишлаб чиқариш бирлашмаларидан, шунингдек, Халқаро молиявий корпорациялар орқали хусусий сектордаги корхоналардан ҳам фойдаланишлари мумкин.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан ихтисослаштирилган муассасалар ўртасидаги муомалаларни яқиндан мувофиқлаштириш — таркибига Бош котиб, ихтисослаштирилган муассасалар раҳбарлари ва атом энергияси бўйича Халқаро агентлик кирадиган координация бўйича Маъмурий комитет орқали таъминланади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Дастурлари ва Жамғармалари ўз фаолиятларини - Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг иқтисодий ва ижтимоий соҳалардаги мандатини бажараётган Бош Ассамблея ҳамда Иқтисодий ва Ижтимоий Кенгаш раҳбарлигида олиб борадилар. Бу органлар ўртасидаги ҳамкорликнинг самарадорлигини ошириш учун Бош котиб 1977 йилда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тезкор жамғармалари ва дастурларининг вакиллари таркибидан Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тараққиёт масалалари бўйича Гуруҳини ташкил этди.

Ижтимоий ва иқтисодий соҳада тараққиётни барқарор этиш саъй-ҳаракатларининг энг олдинги сафларида Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тараққиёт дастури бормоқда. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг инсон потенциали барқарор ривожланиши учун ёрдам маблағлари — субсидий бериш бўйича кўптомонли йирик механизми бўлиб қолган бу ташкилот ўз саъй-ҳаракатларини техник ҳамкорлик ва қашшоқликни тугатиш томонга йўналтирган ҳолда 174 мамлакат ва ҳудудларда фаолият олиб бормоқда.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Болалар жамғармаси (ЮНИСЕФ) Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тизимининг — болаларнинг ҳаёт кечириши, муҳофазаси ва ривожланишини таъминлаш бўйича узоқ муддатли, келажақдаги вазифаларни ҳал этиш билан шуғулланадиган етакчи ташки-

лоти ҳисобланади. Қарийб 150 мамлакатда амалга оширилаётган ЮНИСЕФ дастури диққат марказида эмлаш, биринчи медицина-санитария хизмати, оқватланиш ва бошланғич таълим каби масалалар туради.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг кўплаб бошқа дастурлари тараққиёт борасидаги ўз ишларини ҳукумат ва ноҳукумат ташкилотлари билан ҳамкорликда олиб боради. Жаҳон Озиқ-овқат дастури — асл моҳияти фавқулудда ёрдамдан, шунингдек Тараққиёт дастуридан иборат бўлиб, дунёдаги озиқ-овқатлар билан ёрдам кўрсатадиган энг йирик халқаро ташкилотдир. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Аҳолишунослик жамғармаси (ЮНФПА) ҳам халқлар ва элатларга ёрдам берадиган йирик халқаро муассасадир. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Атроф муҳит дастури (ЮНЕП) дунёнинг ҳамма бурчакларида табиатдан фойдаланишнинг энг илғор усулларини жорий этишга кўмаклашади, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Аҳоли пунктлари маркази (Хабитат) эса турмуш шароити саломатликларига таҳдид солаётган кишиларга ёрдам кўрсатади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Савдо ва тараққиёт бўйича конференцияси (ЮНКТАД) дунё экономикасида ривожланган мамлакатлар ролини эътироф этган ҳолда халқаро савдони ривожлантиришга ёрдам беради. ЮНКТАД шунингдек, Женевадаги халқаро савдо бўйича Марказ орқали тараққий этган мамлакатлардан экспорт қилиб келишга ёрдам берадиган, мустақил фаолият кўрсатадиган Бутунжаҳон савдо ташкилоти билан ҳамкорлик қилади.

Ресурслар бирлашмаси

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тизимидаги муассаса ва ташкилотлар ўзларининг компетенцияларидаги барча соҳаларни қамраб олган ҳолда ҳар қандай ёлғиз ҳаракат қилган мамлакатнинг қурби етмайдиган мураккаб муаммоларни ҳал этиш учун ўз куч-қудратларини яна ҳам яхшироқ жипслаштирмоқда.

Масалан, бутун дунёда 50 миллион киши касалликка чалинган эпидемия — СПИДга қарши курашиш мақсадини кўзда тутган Бирлашган дастурни амалга оширишда Бир-

*Бирлашган
Миллатлар
Ташкилоти 130
дан ортиқ
мамлакатда энг
оддий табақалар
ўртасида
СПИД ва
бошқа юқумли
касаликларга
қарши кураш
муаммоси
бўйича олиб
борилаётган
таълим-тарбия
ишини қўллаб-
қувватламоқда.*

БМТ сурати (Е.Шнайдер)

лашган Миллатлар Ташкилотининг олти муассаса ва дастурининг мутахассислари иштирок этмоқдалар. Харажатлари 25 миллиард АҚШ долларини ташкил этадиган Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Африка бўйича 10 йилга мўлжалланган махсус Умумтизим ташаббуси асосий таълим, медицина хизмати ва шу минтақада озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш мақсадидаги умумий дастурини амалга ошириш ишига Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг деярли барча бўлинмаларини жалб этади. БМТнинг тараққиёт дастури, ЮНЕП ва Бутунжаҳон банки томонидан бошқариладиган 2 миллиард АҚШ долларига тенг заҳирага эга бўлган Глобал экологик жамғарма тараққий этаётган мамлакатларга атроф-муҳитни муҳофаза қилиш соҳасидаги уларнинг дастурларини амалга оширишга ёрдам беради.

1998 йили ЮНИСЕФ, БМТнинг тараққиёт дастури, Бутунжаҳон банки ва Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти ўз саъй-ҳаракатларини бирлаштириб ҳар йили 1 миллиондан ортиқроқ одамнинг ёстигини қуритаётган касалик — безгакка қарши кураш бўйича янги компанияни амалга оширишга киришдилар.

1998 йили ЮНИСЕФ, БМТнинг тараққиёт дастури, Бутунжаҳон банки ва Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти

ҳар йили 1 миллиондан ортиқ одамни нобуд этаётган безгакка қарши янги кампания эълон қилиш учун кучларини бирлаштирдилар. Эмлаш ишларини кенгайтириш ва СПИДга, безгакка ва силга қарши янги вакциналар яратиш борасидаги ташаббуслар, ЮНИСЕФ, Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти ва Бутунжаҳон банки сингари, тадбиркорлик соҳаси билимдонларини, филантропик ташкилотларнинг ва ҳукуматларнинг ҳам қўллаб-қувватлашларига сазовор бўлди. Бу каби ҳамкорликка халқаро ташкилотлар, ҳукуматлар, академик институтлар, жамғармалар, ноҳукумат ташкилотлари ва яна ҳам кенгроқ микёсда хусусий сектор жалб этилмоқда.

ИХТИСОСЛАШТИРИЛГАН МУАССАСАЛАР

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан махсус келишувлар асосида боғланган мустақил ташкилотлар:

Халқаро меҳнат ташкилоти

Меҳнат шарт-шароитларини яхшилаш ва бандлик даражасини оширишга йўналтирилган сиёсат ва дастурларни ишлаб чиқади, бутун жаҳон мамлакатлари фойдаланадиган халқаро меҳнат стандартларини жорий этади.

ФАО (Бирлашган Миллатларнинг озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилоти)

Барча сарф-харажатларни қишлоқ хўжалиги маҳсулдорлигини ошириш ва озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлаш, шунингдек, қишлоқ аҳолиси турмуш шароитини яхшилаш учун йўналтиради.

ЮНЕСКО (Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг халқ таълими, фан ва маданият масалалари бўйича ташкилоти)

Халқ таълими, маданиятни ривожлантириш, жаҳондаги табиий ва маданий меросни муҳофаза қилиш, халқаро илмий ҳамкорликни, матбуот ва коммуникация эркинлигини барқарор этишга ёрдам беради.

Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти

Соғлиқни сақлаш ва Ер қурраси барча аҳолиси саломатлигини максимал даражада яхшилаш муаммоларини ҳал этишга мўлжалланган дастурларни амалга оширилишини мувофиқлаштиради. Эмлаш санитария таълими ва асосий дори-дармон воситалари билан таъминлаш каби йўналишларда иш олиб боради.

Бутунжаҳон банки гуруҳи

Қашшоқликни камайтириш ва барқарор иқтисодий ўсишга ёрдамлашиш мақсадида тараққий этаётган мамлакатларга қарз ва ёрдам кўрсатади.

Халқаро валюта фонди

Пул-кредит соҳасида халқаро ҳамкорликни тараққий эттириш, молиявий барқарорликни ривожлантириш ва консултациялар ўтказиш, тавсиялар бериш учун форум вазифасини ўтайди ва молиявий масалаларда ёрдам кўрсатишга кўмаклашади.

ИКАО (фуқаро авиацияси халқаро ташкилоти)

Ҳаво йўлларида хавфсизлик, ишончлик ва самарадорликни таъминлаш учун зарур бўлган халқаро нормаларни ўрнатади ва фуқаро авиацияси билан боғлиқ халқаро ҳамкорликнинг барча соҳаларида мувофиқлаштирувчи ролини ўйнайди.

Бутужаҳон почта уюшмаси

Почта хизмати халқаро нормаларини ўрнатади, почта соҳасида техник хизмат кўрсатади ва ҳамкорликни ривожлантиришга кўмаклашади.

Халқаро электр алоқа уюшмаси

Электр алоқанинг барча турларини такомиллаштириш мақсадида халқаро ҳамкорликни ривожлантиришга кўмаклашади, радио-телевидение тўлқинларидан фойдаланишни мувофиқлаштиради, хавфсизликни барқарор этиш ва тадқиқотлар олиб бориш бўйича чора-тадбирлар қабул қилишга ёрдам беради.

Бутунжаҳон метеорология ташкилоти

Ер атмосферасини ва иқлим ўзгаришларини ўрганиш билан боғлиқ илмий тадқиқотларни қўллаб-қувватлайди, метеорологик маълумотларни жаҳон бўйича алмашлашга ёрдам беради.

ИМО (Халқаро денгиз ташкилоти)

Халқаро денгиз қатнови тартибини такомиллаштиришга кўмаклашади, денгиз қатнови хавфсизлиги даражасини оширишга ёрдам беради ва денгизларнинг кемалар томонидан ифлослантирилишининг олдини олиш мақсадларида чора-тадбирлар қабул қилади.

Интеллектуал мулк бутужаҳон ташкилоти

Интеллектуал мулкни халқаро миқёсда муҳофаза этилишини қўллаб-қувватлайди, муаллифлик ҳуқуқи, товар белгилари, саноат намуналари ва патентлар каби масалаларда ҳамкорликни ривожлантиришга ёрдамлашади.

Қишлоқ хўжалигини ривожлантириш халқаро жамғармаси

Озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кенгайтириш ва тараққий этаётган мамлакатлардаги аҳолининг ночор яшаётган гуруҳларини озиқ-овқат билан яхшироқ таъминлаш учун молиявий ресурсларни жалб этиш билан шуғулланади.

ЮНИДО (Бирлашган Миллатларнинг саноат тараққиёти бўйича ташкилоти)

Ривожланган мамлакатларга техник ёрдам, маслаҳат хизмати кўрсатиш ва кадрлар тайёрлаш йўли билан саноат тараққиётига кўмаклашади.

МАГАТЭ (Атом энергияси бўйича халқаро ташкилот)

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти раҳбарлигида фаолият кўрсатадиган мазкур ҳукуматлараро автоном ташкилот атом энергиясидан хавфсизлик ва тинчлик йўлларида фойдаланиш масалалари билан шуғулланади.

Бирлашган Миллатлар Ташиклоти тўғрисида қўшимча янгиликларни БМТнинг Ахборот мараказидан ёки сизнинг мамлакатингиздаги БМТга ёрдам берувчи Ассоциациядан ёки Бирлашган Миллатлар Ташиклотининг маълумотлар берувчи гуруҳидан олишингиз мумкин. *UN Public Inquiries Unit (Room GA-58, United Nations, New York, NY 10017, USA; e-mail: inquiries@un.org)*. Сиз, шунингдек, Бирлашган Миллатлар Ташиклотининг ахборот саҳифасига (*UN Home Page*), БМТ бошқармалари дастурларининг ва ихтисослаштирилган муассасаларнинг ахборот узеллари билан уланган Интернетнинг бутунжаҳон тармоғига (<http://www.un.org>), мурожаат этишингиз мумкин. Бирлашган Миллатлар Ташиклоти тўғрисида янада батафсил маълумотлар Бирлашган Миллатлар Ташиклотининг Нью-Йоркдаги (факс 212-963-3489) ва Женевадаги (41-22-917-0027) нашр этиш хизмати (*UN Publications*) даб сўраб олса бўладиган “БМТ ҳақида асосий маълумотлар”, “*Image and Reality*” ёки “*The Blue Helmets*” нашрларда ҳам мавжуд.

Муҳаррир изоҳи:
маълумотлар 2000 йил май ойи бўйича олинган

Мазкур нашр БМТнинг Ўзбекистондаги
ваколатхонаси томонидан тайерланди.

Лойиҳа мусоҳаласи: *Нигина Бойқобилова*
Русчадан таржима: *Рашид Раупов*
Дизайн ва компьютер матбааси: *Андрей Аминов*

БИРЛАШГАН МИЛЛАТЛАР ТАШКИЛОТИ ДУНЁНИ ЯНА ҲАМ БАРКАМОЛ ҚИЛИШГА ИНТИЛАДИ:

- * БМТ инсон ҳуқуқлари бўйича тарихий Бутунжаҳон декларациясини (1948 йил), турли ҳуқуқларни ҳимоя қиладиган ва қўллаб-қувватлайдиган инсон ҳуқуқлари бўйича 80 дан ортиқ шартномаларни ишлаб чиқди.
- * БМТнинг тинчлик ўрнатувчи сиёсати тинчликнинг ҳаётий муҳим воситасидир. Ҳозирги пайтда БМТнинг 87 мамлакатдан бўлган 35400 ҳарбий ва фуқаро хизматчилари жаҳоннинг турли-туман мамлакатларидаги 14 операцияларда иштирок этмоқдалар.
- * БМТнинг атроф муҳитни муҳофаза қилиш бўйича конвенцияси Европа ва Шимолий Америкада кислота ёмғирлари муаммосининг кескинлигини камайтириш, жаҳоннинг ҳамма жойларида денгиз муҳити ифлосланиши миқдосини қисқартириш, ҳавога пуркалаётган газларни босқичма-босқич озайтириш, Ер озон қатлами бузилишининг олди олиниши имконини берди.
- * БМТ ва унинг муассасалари, шу жумладан БМТнинг Бутунжаҳон банки ва Тараққиёт дастури қашшоқ мамлакатларга йилига 30 миллиарддан ортиқ АҚШ доллари ажратиб, уларнинг ривожланишига ёрдам берувчи асосий восита бўлиб қолмоқда.
- * Бутун тарих давомидагига нисбатан БМТ доирасида кейинги беш ўнйилликда халқаро ҳуқуқ соҳасида кўпроқ ҳуқуқ-норматив қонун-қондалар ишлаб чиқилди.
- * ЮНИСЕФ ва Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг биргаликда яратган дастури ўлим таҳдидини солувчи олти касалликка қарши жаҳон болаларининг 80 фоизини эмлаш ва бу 2 миллиондан ортиқ боланинг ҳаётини сақлаб қолиш имконини берди.
- * Ҳар йили Жаҳон озиқ-овқат дастури бутун жаҳон озиқ-овқат ёрдамининг учдан бир қисмини беради.
- * Халқаро фуқаро авиацияси ташкилоти доирасида жорий этилган норма ва қондалар туфайли бутун жаҳонда ҳаво йўллари яна ҳам тинч ва беҳавотир бўлиб қолди.
- * БМТ қаҳириқлари уруш ва табиий офатлар жабрдийдаларига йилига 1 миллиард АҚШ долларидан ортиқроқ фавқулодда ёрдам ажратилиши имконини беради.
- * Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти мувофиқлаштириши туфайли амалга оширилган жуда кенг компания натижасида чечак касаллигига барҳам берилди. Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг бошқа бир компанияси Шимолий ва Жанубий Америкада полиомелит касаллигининг бартараф этилишига ёрдам берди, ҳозирги вақтда 2005 йилнинг охирига қадар бу касалликни дунё миқдосида йўқотиш вазифаси қўйилган.
- * БМТ муассасалари дунёдаги 25 миллиондан ортиқ қочоқлар ва аралашиб кетган шахсларга ёрдам кўрсатмоқда ва уларнинг ҳимоя этилишини таъминламоқда.
- * Тараққиёт йўлидаги тезкор фаолият — энг муҳими, БМТ тизими иқтисодий, ижтимоий ва инсонпарварлик дастурларининг дунёдаги энг камбағал мамлакатлар учун ёрдам фонди харажатлари (Бутунжаҳон банки ва Халқаро валюта фонди харажатларидан ташқари) йилига 4 миллиард АҚШ долларини ташкил этди. Бу — ҳарбий харажатлар бутунжаҳон ҳажмининг 0,2 фоизига тўғри келади.